

Универзитет у Београду
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију
Студијски програм Дефектологија
Модул Сензомоторичке сметње и поремећаји

Мастер рад
**ЗНАЧАЈ ИГРЕ ЗА МОРАЛНИ РАЗВОЈ И МОРАЛНО ВАСПИТАЊЕ ДЕЦЕ –
СТАВОВИ РОДИТЕЉА**

Ментор:
Проф. др Весна Вучинић

Кандидат:
Драгана Самарџић 2018/3117

Београд, 2019.

Комисија

Ментор:

др Весна Вучинић

Ванредни професор

Универзитет у Београду

Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

Чланови комисије:

др Бранка Јаблан

Редовни професор

Универзитет у Београду

Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

др Марија Анђелковић

Доцент

Универзитет у Београду

Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

С А Д Р Ж А Ј

Резиме	6
Abstract	7
Увод	8
1. Теоријске основе	8
1.1. Дефиниција игре	8
1.2. Карактеристике и класификација игара	9
1.3. Значај игре за развој детета.....	11
1.4. Играчке.....	13
1.5. Морални развој и морално васпитање кроз игру	15
1.6. Развој моралних вредности кроз игру.....	16
1.7. Ставови родитеља о значају игре	18
1.8. Родитељски стилови	19
2. Циљ истраживања	22
3. Задачи истраживања	23
4. Методологија истраживања	23
4.1. Узорак	23
4.2. Време и место истраживања	25
4.3. Инструмент и поступак истраживања.....	25
4.4. Варијабле	26
4.5. Статистичка обрада података	26
5. Резултати истраживања	26
5.1. Карактеристике игре детета и понашање родитеља према детету.....	27
5.2. Разлике у одговорима родитеља о карактеристикама игре детета у односу на социодемографска обележја	29
5.3. Смер и јачина ставова родитеља о значају игре за развој детета.....	30
5.4. Смер и јачина ставова родитеља о утицају игре на усвајање одређених моралних вредности код детета.....	31
5.5. Разлике у ставовима родитеља у односу на социодемографска обележја	32
5.6. Избор игровних средстава које могу допринети развоју моралног понашања по мишљењу родитеља.....	34

5.7. Повезаност између времена које дете проведе у игри, као и времена које родитељи проведу у игри са дететом и ставова родитеља.....	36
5.8. Повезаност између карактеристика игре детета и ставова родитеља.....	39
6. Дискусија.....	40
7. Ограничења.....	43
8. Препоруке за праксу	44
9. Закључак.....	46
Литература	47
Прилог	

Резиме

Игра представља активност која обележава детињство и која делује на целокупан развој личности детета. Веома је важно да родитељ препозна потребе детета у игри. Да би задовољио те потребе неопходно је знање о могућностима игре, врстама игара и играчака и утицају игре на све аспекте развоја детета. Родитељи су ти на које се дете угледа од самог почетка одрастања и управо њихово понашање говори о томе како дете треба да се понаша.

Циљ овог истраживања јесте да се утврде ставови родитеља о значају игре за развој детета, са посебним освртом на значај игре за морални развој и морално васпитање.

Узорак су чинили родитељи деце узраста до 12 година, и то 108 мајки (87,8%) и 15 очева (12,2%), обухваћена је популација од 22 до 49 године. Родитељи су показали позитивне ставове у погледу значаја игре за развој детета. У погледу моралних вредности које се могу развити путем игре родитељи сматрају да се кроз игру највише може развити сарадња и пријатељство. Већина родитеља склона је да користи ауторитативни васпитни стил. Деца проведу у игри код куће између једног и три сата дневно, а родитељи се играју са својом децом исто толико.

Кључне речи: игра, ставови родитеља, морални развој

Abstract

Play is an activity that marks one's childhood and affects the overall development of a child's personality. It is very important for a parent to recognize a child's needs when it comes to play and playing. To meet those needs, it is necessary to know about the possibilities of play and playing, types of games and toys, and the impact of play on all aspects of child development. Parents are the ones their child looks up to from the very beginning of growing up and it is their behavior that shows how the child should behave.

This research aims to determine parents' views on the importance of play in child development, with particular reference to the importance of play for moral development and moral education.

The sample consisted of parents with children of up to 12 years of age, 108 of whom were women (87.8%) and 15 men (12.2%), covering the population aged 22 to 49. The parents have shown a positive attitude towards the importance of play in their children's development. In terms of the moral values that can be developed through play, parents believe that cooperation and friendship can be developed the most. Most parents are inclined towards an authoritative parenting style. Children spends playing at home during one day between 1 hour and 3 hours, and the time parents spend playing with their child is the same.

Keywords: play, parent attitudes, moral development

Увод

Игра представља активност која обележава детињство и која делује на целокупан развој личности детета. Између 3% и 20% времена и енергије мале деце обично се троши у игри (Pellegrini & Smith, 1998, према Smith & Pellegrini, 2008). *Конвенцијом о правима детета*, чланом 31. загарантовано је право детета на: „одмор и слободно време, на учешће у игри и рекреативним активностима које одговарају узрасту детета...” Кроз игру дете развија многе вештине, од моторичких, сензорних, когнитивних, до говорно-језичких и социјално-емоционалних. Породица је окружење у коме дете проводи највише времена у игри. Игра је универзална активност детета, али њена природа се разликује у различитим културама као одговор на специфична ограничења и различита охрабрења (Farver, 1999; Gaskins, 1999; Harkness & Super, 1986; Schwartzman, 1978, према Parmar, Harkness, & Super, 2004). Породица, као примарна заједница, има основни циљ да пренесе заједничке вредности одређеног друштва. Социјализација се у најширем смислу дефинише као процес током којег људи стичу ставове и вредности једне културе и усвајају облике понашања, који се сматрају прикладним за појединца (Збодуља, 2014). Културом су дата одређена правила и вредности које треба поштовати, али такође су донекле изграђени ставови и однос који ће родитељи имати према игри. Родитељи подстичу дечији развој и они су ти на које се дете највише угледа и које опонаша. Вредности које родитељи путем социјализације пренесу деци у раном детињству великим делом утичу на дечији поглед на свет, будући развој и понашање.

1. Теоријске основе

1.1. Дефиниција игре

Хузинга тврди како цивилизација произлази и развија се у игри и као игра, он људској врсти, уз називе *homo sapiens* и *homo faber*, додаје назив *homo ludens* (Huizinga, 1992, према Ћурко и Крагић, 2009). Игра представља неизоставни део културе сваког народа.

У литератури можемо пронаћи различите дефиниције и значења игре. Фребел посматра игру као највишу развојну фазу детета, док је Пијаже дефинисао игру као

адаптивно понашање које развија дечије размишљање и сазнање. Према Ериксону игра доприноси развоју самопоштовања, док према Фројду она служи управљању фрустрацијама (Yen-Chun, 2010, према Хас, 2016).

Навођењем бројних значења игре желимо да покажемо богатство које игра уноси у живот сваког детета тј. сваког човека понаособ. Нека од значења игре су следећа:

- Игра је природно самообразовање;
- Игра је ефикасно средство за развој психосоматских функција;
- Игра представља активност за учење;
- Игра је слободна активност, лично стваралаштво;
- Игра може бити вођена активност, дидактичка игра (за остваривање постављених циљева);
- Игра је битна за припрему за школу и живот;
- Разноврсност игре доприноси разноврсности и богатству особина личности детета;
- Игра као најранија сензорно-моторичка интелигенција;
- Игра као почетна интеракција с околином;
- Игром дете стиче самопоуздање;
- Игром дете развија све своје телесне, психичке, социо-емоционалне и стваралачке способности (Лазар, 2007, према Мосцарда, 2015).

Независно од различитих теоријских приступа, разматрања и значења игре, њена вредност за развој детета је неоспорна.

1.2. Карактеристике и класификација игара

Према Каменову сваку игру је могуће препознати по њеним општим карактеристикама. Игром се може назвати свака активност која је:

- *добровољна* – учесник игре у њу ступа својом вољом и придржава се правила према сопственој одлуци;
- *слободна* – од тираније хитних потреба, чврсто одређеног циља и претњи које долазе из средине;
- *издвојена* – ограничена просторно и временски;
- *неизвесна* – по току и исходу;
- *непродуктивна* – у њој је процес важнији од продукта;

- *прописана* – не подлеже постојећим законима и рутини, већ за тренутак уводи нове;
- *фиктивна* – у односу на текући живот (Каменов, 1997).

Као што постоје бројне дефиниције, тако наилазимо и на различито дефинисане карактеристике и поделе игре у литератури. Ивић даје следећих шест основних обележја игре: игра се посматра као *активност* која се испољава у видљивом практичном понашању; *самосталност* – у игри дете стиче пуну самосталност; *аутотеличност* – игра поседује своје властите изворе мотивације, игра се изводи сама ради себе; *дивергентност* – указује да се игровна активност може развијати у различитим смеровима; *експресивност* – игра показује оно што дете доживљава у том тренутку и *фикција* - *имагинативност* – корз игру се развија машта и креативност (Ивић, 1981, према Омеровић и сар., 2015).

Каменов дели игре на:

- ❖ Функционалне игре,
- ❖ Игре маште/игре улога/симболичка игра,
- ❖ Игре са готовим правилима,
- ❖ Конструкторске игре (Каменов, 1997).

Путем функционалне игре дете испробава и развија своје способности, док симболичком игром упознаје свет одраслих и њихове односе. Игре са готовим правилима служе да дете учи, поштује и придржава се правила. Помоћу конструкторске игре дете упознаје материјални свет, истраживањем, проверавањем и манипулише предметима с циљем стварања.

Шољан разликује игре способности, игре шансе, игре реалности и игре маште (Шољан, 1976, према Махмутовић, 2013). За игре способности, као што је нпр. фудбал, неопходно је да сви учесници имају адекватне способности. Игре шанси се базирају на срећи, не траже посебне способности учесника и на почетку сви имају једнаке шансе. Сматра се да је предност ових игара што деци дају једнаке шансе и не развијају осећај инфериорности. Игре реалности су игре и игровне активности у којима деца опонашају ситуације из реалног живота. Игре маште су деци најдраже. Сматра се да су ове игре ближе игровним активностима него строго дефинисаним играма.

Одређени аутори праве разлику између социјалне и несоцијалне игре у контексту вршњачких интеракција (Coplan, Rubin, & Findlay, 2006). Социјална игра подразумева интеракцију са другима током игре, док несоцијална игра подразумева индивидуалну активност у присуству других особа. Битно је нагласити да није свака

игра када се дете игра само несоцијална, већ она када постоје потенцијални партнери за игру, а дете бира да се игра само. Социјална игра пружа деци јединствено и важно окружење. Бројне су вредности социјалне игре – кроз њу деца стичу различите интерперсоналне вештине, уче да се ставе у позицију других, да разумеју друге, сарађују, преговарају и решавају сукобе. Путем социјалне игре деца уче о себи и другима и стичу бројне животне вештине. Насупрот томе, несоцијална игра је повезана са одређеним интернализованим проблемима као што су стидљивост, анксиозност и недостатак друштвене компетениције, као и са екстернализованим проблемима – незрелост, имплицитност, искључивањем од стране вршњака. Истраживање индивидуалних разлика у вршњачкој игри којим је обухваћено 58-оро деце узраста 4–5 година, показало је да су међу дечацима, али не и међу девојчицама, разумевање емоција и вербална способност независно позитивни предиктори интерактивне вршњачке игре и као негативни предиктори искључене игре. Међу девојчицама, али не и међу дечацима, интерактивна вршњачка игра и социо-морално расуђивање о конфликтима вршњака независно су предвиђали социометријске номинације највише вољених међу вршњацима (Mathieson & Banerjee, 2011).

1.3. Значај игре за развој детета

Када посматрамо развој детета игра је од пресудног значаја. Она подстиче моторички, сензорни, когнитивни, социо-емоционални и развој говора. Игра подстиче дете на активност. Оно кроз игру ствара, руши и поново ствара нешто ново. Развија своју машту и креативност, и увек иде за корак даље од свог тренутног развоја. Кроз игру учи о односима међу стварима, о појму броја и величине, као и о другим математичким релацијама. Покушава да размишља на што логичнији начин како би решило одређени проблем током игре. Играјући се дете истражује свет око себе, стиче искуства неопходна за одрастање. Сарађује са другима, и тиме помаже и себи и другима, схватајући добити те сарадње. Развија осећај припадности и задовољства у интеракцији са другима током игре. Учи да се суочи са одређеним ситуацијама, да призна пораз и неуспех. Путем симболичке игре учи улоге одраслих и развија говор. Кроз игру дете схвата релације међу људима, улоге које ће тек преузети током одрастања и стиче самосталност. Игра подстиче свестрани развој детета – утиче на разне аспекте развоја, али пре свега доноси задовољство и срећу детету. Оно се у игри осећа посебно, свесно себе и својих могућности, увек тежећи да надмаши самог себе.

Како наводи Виготски игра ствара зону наредног развоја код детета. У игри се дете увек понаша изнад своје просечне старости, изнад свог свакодневног понашања, као да је за главу више од самог себе.

Игру можемо посматрати кроз прве четири фазе Ериксонове развојне теорије у којој игра остварује свој највећи допринос (Eccles, 1999; Матејић-Ђуричић, 2010). У првој фази – *стицање поверења наспрам базичном неповерењу* (од рођења до прве године) бебе уче да верују или не верују другима у задовољавању својих основних потреба. Кроз игру сопственим телом или родитељским телом бебе развијају перцептивне, моторичке и сензорне функције. У другој фази – *аутономија наспрам осећања стида и сумње* (од прве до треће године) родитељи својом подршком доприносе развоју истраживања и креативности детета у игри, при том пружајући му могућност да развије своју самосталност. Трећа фаза – *иницијатива наспрам осећања кривице* (од треће до шесте године) је повезана са иницијативом и жељом деце да преузму улоге које пред њих поставља окружење. Замишљањем одређених улога у игри деца се спремају за свет одраслих. Основно питање у овом стадијуму је - колико сам моралан/колико сам добар, а игра доприноси да се дете на замишљеном нивоу суочи са проблемима и могућим неуспесима, и да научи да их успешно реши. Четврта фаза – *марљивост наспрам осећању мање вредности* (од шесте до дванаесте године) везана је за период поласка у школу и сукоб између обавеза у школи и задовољства које доноси игра. Да би могло да направи баланс између ова два захтева дете треба да научи како може кроз игру да задовољи своје образовне потребе.

Када посматрамо развој човека често се срећемо са поделом активности на оне које су прикладне само за децу, односно све који су још у развоју, и активности прикладне за одрасле. То видимо и у подели на игру и рад. Не доводи се у сумњу да је игра добра припрема за рад као и да је игра одговарајућа активност за дете, а рад за одрасле, али не треба занемарити чињеницу да и деца учествују у раду, а одрасли у играма (Загорац, 2006). Ова подела добија на значају са поласком детета у школу. При преласку детета из предшколског у школско доба веома је важно увидети значај игре који је до тада имала на развој и учење детета и користити њене вредности и током млађег школског доба. Како наводи Копас-Вукашиновић уколико нема игре у васпитно-образовном процесу, када дете пође у школу продубљује се јаз између предшколског и школског детињства и јача дисконтинуитет у систему васпитања и образовања. Сматра се да игра омогућава и олакшава постепени прелазак из предшколског у школски развојни период, слободно, спонтано и креативно изражавање

и развој дечијих потенцијала (Копас-Вукашиновић, 2006). Током млађег школског ураста деца напредују према одраслом добу постајући компетентна, независна, самосвесна и укључују се у свет ван своје породице (Eccles, 1999).

Бројне су погодности игре за развој детета, међутим ускраћеност игре може довести до низа негативних последица код деце. „На пример, у зависности од врсте игара које су им ускраћене, деца могу испољити слабију способност решавања моторних задатака, имати нижи ниво физичке активности, недовољно адекватну способност да се изборе са стресним или трауматским ситуацијама и догађајима. Исто тако, услед ускраћивања игре, дете може имати проблема у усвајању социјалних вештина, које доводе до тешкоћа у сналажењу у друштвеним ситуацијама, као што су сукоби или културне разлике.“ (Савић и сар, 2013: 63 стр.).

На основу поређења ставова евро-америчких и азијских родитеља, утврђено је да евро-амерички родитељи сматрају игру врло важним покретачем раног развоја и раста предшколске деце. Они, за разлику од азијских родитеља, сматрају да игра побољшава физички, друштвени, когнитивни и емоционални развој. Азијски родитељи игри не придају посебан значај за развој и не сматрају да игра може да помогне деци да се припреме за школу (Parmar, Harkness, & Super, 2004).

1.4. Играчке

Најшира дефиниција играчке обухвата сва средства којима се дете служи у игри (Каменов, 1997). Старост, пол, стадијум развоја и природне склоности одређеног детета су пресудна питања током куповине или давања играчака детету (Venkatesan & Yashodharakumar, 2017).

Подела играчака се врши на много начина, на пример у односу на узраст, функцијама у игри, материјалу од кога су направљене, пореклу, намени и др. У овом раду смо се одлучили за поделу која обухвата допринос играчке појединим аспектима дечијег развоја (Каменов, 1997). Прву групу чине играчке које доприносе перцептивно-моторичком развоју. Ту спадају играчке за развој крупне (нпр. бицикли, лопте, конопци за прескакање и др.) и fine моторике (нпр. слагалице, боцкалице и сл.). Другу групу чине играчке које доприносе развоју интелигенције и учења (нпр. шах, домине, танграм и сл.), док у трећу групу спадају играчке које доприносе развоју комуникације и стваралаштва (нпр. позориште лутака, дечији музички инструменти и сл.). Четврту групу чине играчке за развој друштвености које су предмет нашег интересовања. Ове

играчке доприносе социјализацији деце. Како наводи Каменов то су игре којима се задовољава дечија потреба да дубље разумеју и доживе себе у склопу основних манифестација људског живљења, да ступају у контакт са људима из околине, испољавају емпатију, групну солидарност и сарадњу, сазнају и примењују етичке норме. Оне омогућавају развој социјалних особина кроз идентификацију и имитацију, проширивање и сређивање дечијег социјалног искуства, чиме се формирају основна знања о људима, њиховој делатности и животу, као и друштвеним односима (Каменов, 1997).

Миоунгсон је пронашао да мајке деце од 3 до 5 година имају противречан поглед на улогу играчака у развоју детета. Мајке ретко разматрају културну прикладност и трајност играчака, поузданост произвођача, дизајн и боју играчака. Млађи родитељи трошили су више новца на куповину играчака за своју децу него старији родитељи. Род је био најважнији фактор у куповини играчака. Што се дете дуже играло са играчкама, то је већа вредност коју је мајка стављала на играчку у смислу дететових интересовања за игру и развојну примереност (Myoungsoon, 2002, према Venkatesan & Yashodharakumar, 2017). Улфа и Дјамалудин открили су да се родитељска перцепција играчака заснива на квалитету производа, емоционалној вредности и подобности цене. С обзиром на квалитет, тражили су безбедне, еколошке материјале и правилно функционисање играчке (Ulfa & Djamaludin, 2016, према Venkatesan & Yashodharakumar, 2017). Истраживање спроведено на 267 родитеља деце са и без развојних тешкоћа дало је занимљиве резултате. Показало се да родитељи виде своју децу као неподобну да се одлуче за избор играчака и да им је потребна смерница у њиховој рутинској употреби. Ставови родитеља показују да су играчке неприступачни или непотребни луксуз. Међу позитивним предностима давања играчака деци, родитељи се слажу да им помажу да истражују и играју улоге одраслих. Давање играчака деци са посебним потребама сматра се ризичним или небезбедним. Они нису одлучни да ли дечаци и девојчице захтевају исте или различите играчке. Сматра се да је подучавање деце читању и писању боља опција од губљења времена на бављење играчкама. Многи родитељи су против дигиталних играчака вођених технологијом. Треба нагласити да аутори наводе да су истраживања на играчкама у односу на децу са или без развојних тешкоћа очигледно неправилна, почетна и непотпуна и да су бројна истраживања која указују на предности коришћења играчака у дечијем развоју (Venkatesan & Yashodharakumar, 2017).

1.5. Морални развој и морално васпитање кроз игру

*„Две ствари уливају све веће поштовање што се разум бави њима:
то су звездадно небо над нама и морални закон у нама“*

Имануел Кант

Појам моралности различито су дефинисали филозофи и психолози, али уобичајено потиче од погледа човека или друштва о томе шта је „добро“ насупрот онога што се сматра „лошим“. Такви погледи заснивају се на скупу принципа, идеја и норми које важе у једном друштву. Питања расуђивања, вештине решавања проблема, самоконтроле и прилагодљивости кључни су део моралног процеса (Kaur, 2015). Можемо рећи да је питање морала старо колико и сам човек.

Морално васпитање се третира као саставни део васпитања и полази од основних моралних принципа: принципа хуманости и демократичности васпитања, принципа индивидуалних и узрасних могућности, принципа равноправности међу половима и принципа поштовања личности (Минић и Јовановић, 2015). Овим принципима треба се водити и при избору игровних средстава којима се подстиче морални развој деце. Треба изабрати такво игровно средство које поштује личност детета, његов узраст и особености, које га учи моралним вредностима и поштовању других.

Аутори на различите начине објашњавају развој моралног понашања, а у складу са тим различито су класификоване бројне теорије моралног понашања (Fleming, 2006; Веселиновић & Синдик, 2009; Миочиновић, 2004; Петровић, 2011; Ма, 2013; Радуловић, 2006). Један од најпознатијих представника објашњења развоја морала јесте Жан Пијаже. Он је на два начина посматрао развој морала код деце: натуралистички - кроз игру и кроз моралне дилеме - кратке приче које је износио деци. Сматрао је да је морални развој неодвојив од когнитивног развоја. Дечију игру сматрао је посебно погодним средством за проучавање морала због тога што се деца у њој понашају спонтано. Сматрао је да се истраживањем развоја правила у игри могу проучити две чињенице: поступак примене правила и развој свести о правилима што се примењују (Петровић, 2011). Своје закључке је доносио посматрајући игру деце од 3 до 13 година (Хрен, 2008, према Петровић, 2011). Пијаже наводи да се посматрањем деце у игри и

питањима о правилима игре обезбеђује реална „лабораторија живота“ кроз коју се разумева развој моралних принципа. У својој књизи „Морално расуђивање деце“ он је указао на значај игре у моралном развоју (Fleming, 2006).

Родитељи кроз комуникацију са својом децом могу утицати на развој морала. Утврђивањем јасних правила и правовременим реаговањем, које је праћено објашњењем, они утичу на одређено понашање које води ка усвајању моралног понашања код деце. Од значаја је њихово понашање према деци током игре.

Игра има огроман значај за развој морала. Кроз игру деца уче како је бити одрасли. Она је „школа морала“ кроз коју деца уче да буду самостална, да учествују у дечијој заједници, да формирају позитиван однос према раду (Каменов, 1997). Кроз игру деца могу да коригују неке елементе недоличног понашања. Игра омогућава деци да стварају и истражују свет око себе, да победе своје страхове док вежбају улоге одраслих са својим вршњацима или родитељима (Ginsburg, 2007).

Од посебног значаја за морални развој су игре улога и игре са готовим правилима (Каменов, 1997; Мосцарда 2015). Играчке које служе развоју друштвености, а самим тим подстичу развој морала су: лутке и плишане играчке, фигуре које представљају занимања – пекар, кувар, лекар и сл. Затим карте, игре стратегије, игре типа „Не љути се човече“ и друге друштвене игре путем којих деца усвајају правила понашања. Нарочито се издвајају игре породице са темама као што су „ћеркин рођендан“, „дошли су нам гости“, затим игре којима се остварују животна искуства „код лекара“, „у школи“ и слично (Каменов, 1997).

1.6. Развој моралних вредности кроз игру

Иако вредности осмишљавају људски живот нема општеприхваћене дефиниције тога појма. Вредности се могу посматрати као организован скуп општих уверења, мишљења и ставова о томе шта је исправно, добро и пожељно. Оне нам нису урођене, усвајамо их током живота, подложне су промени и нужне за живот у друштву (Јукић, 2013).

Фиф вредности категорише као моралне, образовне, естетске, социјалне, политичке, религијске, интелектуалне, културне, економске итд. Док Хупер све вредности сматра моралним (Ракић и Вукшиновић, 2010, према Јукућ, 2013).

Кроз игру се дете учи разним моралним вредностима. Иако не постоји нека универзална листа вредности, нити се њој тежи (свака друштвена заједница има своје

вредности дате културом, као што постоје неке универзалне људске вредности које не морају да буду записане, али их се придржавамо) потребно је издвојити неке од значајнијих вредности које се кроз игру могу развити као што су:

- ❖ дељење – кроз игру деца уче да препознају потребе других људи;
- ❖ сарадња – неке игре захтевају од деце да комуницирају и сарађују са другима да би постигли своје циљеве;
- ❖ поштовање и прихватање других – игра учи децу различитостима и да је свака особа посебна;
- ❖ учење од других – деца схватају значај помоћи друге особе у својим сазнањима;
- ❖ пријатељство – кроз игру деца стичу пријатеље, и схватају важност пријатељства;
- ❖ одговорност – играјући се она увиђају последице свог понашања;
- ❖ развој позитивног, реалног самоопажања – деца развијају свест о себи и свом бићу;
- ❖ прихватање и показивање емоција на социјално прихватљив начин – кроз игру дете се учи контроли емоција;
- ❖ емпатија – способност стављања у положај других;
- ❖ прихватање изазова – дете развија своје способности и вештине прихватајући различите изазове који се пред њега постављају у игри;
- ❖ самопоуздање – успех у игри јача самопоуздање код детета;
- ❖ независност – учи да буде самостално и независно од других;
- ❖ уживање у животу и учењу – развијајући све ове вредности дете развија своју личност у потпуности (ICAC, 2007).

У Табели 1. можемо видети неке од основних и додатних вредности које се препоручују у процесу васпитања и образовања за новорођенчад и децу до 10 година (Tillman & Hsu, 2000, према Kaug, 2015). Развијањем ових вредности путем игре она добија на свом додатном значају у развоју детета.

Код младих процес социјализације још увек није довршен те су више изложени различитим утицајима из друштвене околине него што је старија популација (Јукић, 2013). Код деце, у раном детињству, тај утицај је израженији, а које вредности ће на децу бити пренете у великој мери зависи од родитеља.

Табела 1 – Вредности које се могу развити код детета путем игре

Основне вредности		Додатне вредности и сродне области	
Мир	Сарадња	Поштовање других	Патриотизам
Поштовање	Искреност	Правила и прописи	Дисциплина
Љубав	Понизност	Исправно понашање	Захвалност
Одговорност	Толеранција	Визија доброг живота	Побожност
Срећа	Јединство	Самоочување	Без насиља
Пријатељство	Слобода	Права детета	Здрав животни стил
Захвалност	Чистоћа	Самоодрицање	Моралне дилеме

Кроз развој ових моралних вредности и вештина дете ће успети да досегне до нивоа самооставрења, које се налази на врху Масловљеве пирамиде потреба.

1.7. Ставови родитеља о значају игре

„Само је један начин да васпитате дете и ставите на прави пут, а тај је да сами идете њиме.“

Абрахам Линкон

Породица је за дете природна средина. У њој се дете рађа, у њој одраста, у њој постаје човек. Родитељи су ти на које се дете угледа од самог почетка одрастања и управо њихово понашање говори о томе како дете треба да се понаша. Креч, Крачфилд и Балаки дефинишу ставове као трајне системе позитивног или негативног оцењивања, осећања и тенденције да се предузме акција за или против – а у односу на различите објекте (Креч, Крачфилд и Балаки, 1972, према Рот, 2010).

„Позитивна родитељска сведочења у међусобним односима, у поштовању моралних дужности и обавеза, снажна су и делотворна васпитна средства. Друга важна мера је навикавање на истину, ред, културно понашање, рад, преко потребну дисциплину. Ако је породица у томе доследна, постоје врло повољни услови за нормалан развитак потомства.“ (Вукасовић, 2006, према Шоштарко, 2016: стр.29).

Моралним вредностима родитељи уче своју децу и кроз игру и играчке које им нуде. Како наводе одређени аутори, међу факторима окружења, улога родитеља у стварању повољног амбијента за игру је кључна. Родитељи су одговорни за стварање окружења у којем дете стиче искуство, захваљујући пруженим приликама за игру, играчкама и партнерству вршњака и одраслих (Bundy et al., 2011, према Schneider & Rosenblum, 2014).

Веома је важно да родитељ препозна потребе детета у игри. Да би задовољио те потребе неопходно је знање о могућностима игре, врстама игара и играчака и утицају игре на све аспекте развоја детета. Пре свега родитељ треба да омогући детету што бољи простор за игру, наравно у складу са могућностима. Затим треба детету да понуди адекватну играчку, која одговара узрасту и интересовањима. Родитељи треба да омогуће сигурно и безбедно окружење за игру, што ће омогућити детету адекватан развој свих вештина, кроз искуство које игра пружа. Треба да науче дете самосталности, а уједно усвајању социјалних вештина. Нешто више о родитељској улози у игри биће у следећем поглављу.

Од тога како родитељи виде игру зависи и колико времена ће деца провести у њој и колико ће она бити квалитетна. Истраживање спроведено у Хрватској на узорку од 78 родитеља бавило се мишљењем родитеља деце млађег школског узраста према игри, што укључује мишљење о важности игре за развој детета, права детета на игру, заступљеност игре и обавеза у свакодневном животу, време које дете проводи у игри и релацију између игре и одрастања. Показало је како данашњи родитељи следе савремени тренд васпитања, у којем родитељ разуме и посматра дете кроз његове развојне карактеристике, поштује његова права, а о потребама не суди из перспективе норми и правила културе одраслих већ проучава социјализацију културе дечијих вршњака, коју најбољим делом исказују кроз игру. Родитељи су изнели да у већини сматрају да је игра битан део одрастања (Ерет, 2013). Истраживање на сличну тему спроведено такође у Хрватској, обухватило је 350 родитеља деце од треће до шесте године, показало је да само 22,6% родитеља деце предшколског узраста има свакодневно времена за заједничку игру са својом децом (Ненадић-Билан, 2014).

1.8. Родитељски стилови

Кад говоримо о стилу родитељства у пракси не постоје јасне границе између стилова који се помињу у теорији, већ је то обично комбинација више њих. Подела

родитељских стилова настаје комбинацијом две димензије: емоционалне тоpline и родитељске контроле. Најчешћа су следећа четири модела, која се често у литератури међусобно преклапају у зависности од дефиниције аутора (Fleming, 2006; Гранат, 2017; Деглин, 2016; Збодуља, 2014; Ликиерман, Мутер & Михалић-Хубак, 2007; Матејић-Ђуричић, 2010):

- Ауторитаран – родитељи се понашају по принципу – „Ја најбоље знам шта је добро за моје дете“, такви родитељи користе јаку контролу, и модел критике и казне у вапитавању детета;
- Попустљив (либералан) – дете је то које доминира односом између њега и родитеља, његови захтеви се испуњавају, а родитељи су ти који су топли и брижни;
- Незаинтересован – родитељи се понашају по принципу „дете ће само одрасти“, не уплићу се у дечији развој јер сматрају да дете може само да брине о себи;
- Ауторитативан – ово је стил који се препоручује, и који се сматра као идеал коме треба тежити.

Ауторитативан стил је онај који доноси равнотежу у односу између деце и родитеља. Потребе и једних и других су задовољене. Родитељи углавном користе разговор, објашњења и преговарају о свим питањима и потребама деце. Они се уместо ауторитетом моћи воде ауторитетом вредности (Матејић-Ђуричић, 2010). Они су узор својој деци. Циљеви ауторитативног стила јесу развити код детета знатижељу, креативност, мотивацију, срећу и самосталност, имајући у виду дететов узраст и индивидуалне особине. Баумринд сматра да су две вештине кључне за ауторитативан стил родитељства, а то су добро вођство и умерена контрола. Добро вођство се састоји из тога да треба створити привржен и пријатељски однос са дететом, бити обзиран и имати разумевања за дететове жеље и потребе, показивати интересе за дететове свакодневне активности, уважавати дететове ставове, исказати понос дететовим постигнућима и пружити детету помоћ и подршку, посебно током стресних раздобља. Док се умерена контрола састоји из објашњења и разлога одређених молби/захтева/очекивања према детету, примећивање доброг понашања, а када се лоше понаша узети у обзир и сопствено и дететово виђење проблема и тада доносити решење, користити приступ „оријентисан на последице“, обуставити свако физичко кажњавање и омаловажавање детета на било који други начин, а користити „позитивно поткрепљење“ укључујући похвале, награде и признања за сараднички однос

(Ликиерман, Мутер & Михалић-Хубак, 2007). Тек када се што више тежи оваквом стилу родитељства, тада ће се развити дете које је самоостварено.

Када говоримо о родитељском стилу васпитања не смемо заборавити све чиниоце које утичу на избор стила. Од индивидуалних особина родитеља и особина детета преко спољних утицаја - економских прилика, социоекономског статуса, структуре породице, задовољства родитеља и развода бракова (Збодуља, 2014). Тек када узмемо у обзир све ове чиниоце и контекст у коме се одвија одређени родитељски стил васпитања, тада ћемо разумети родитељско понашање у одређеном тренутку. Увек морамо имати увид да ће исти васпитни поступци примењивани у различитом контексту имати различите утицаје на понашање детета (Pearson et al. 2010; Sears & Sears 2008; Сремић & Ријавец 2010, према Збодуља, 2014).

Игра доприноси развоју креативности и маште код детета. Често, родитељски стил је такав да спутава дете, и не дозвољава му да пређе одређене границе, поготово када је у питању уредност током игре. Група малезијски истраживача показала је које су погодности неуредне игре на когнитивни развој и развој креативности код детета. Показало се да деца постају креативнија када користе материјале на нов начин, комбинују претходно растављене материјале и откривају их као нове (Duffy, 2004 према, Дошен и Михајљевић, 2018). Наравно, ово не значи да детету током игре треба дозволити све, већ да треба размотрити постављене границе уколико то може допринети развоју детета.

У публикацији „Правим путем: оквир за програм рада са децом раног узраста“, која је преведена у оквиру пројекта „Инфо линија за родитеље – подршка инклузивном образовању” који Инцијатива за инклузију ВеликиМали реализовала уз подршку Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије и Уницефа Србија, препоручује се родитељима коју улогу да заузму у игри. Они треба да планирају, подржавају и разматрају игру. Планирањем стварају адекватно окружење за игру. Планирање подразумева да:

- ❖ припремају, планирају и организују активности засноване на процени информација, циљевима и исходима учења;
- ❖ обезбеђују да искуство игре буде безбедно, инспиративно, инклузивно и пријатно;
- ❖ структуришу окружење за игру тако да оно одражава дечије индивидуалне способности, интересовања и потребе;
- ❖ стално надограђују, унапређују и проширују учење и развој деце;

- ❖ пружају деци могућност избора о томе шта ће радити и када.

Они подржавају дечију игру тако што:

- ❖ разговарају са децом о игри, препознају и подржавају дечије изборе игре;
- ❖ подржавају без мешања, учествују у игри када су позвани или када могу да пруже позитиван допринос, помажу деци да развију вештине потребне за игру, дају модел понашања;
- ❖ свесни су и поштују осећања деце;
- ❖ понашају се као посредници;
- ❖ штите децу од повреда током игре и интервенишу у ситуацијама које могу бити непријатне или опасне (физички или емотивно);
- ❖ помажу деци да се носе са тешкоћама – на пример, када су искључена из игре или им треба помоћ да се укључе.

Веома је битно и да разматрају игру, тако што:

- ❖ посматрају, разговарају са децом и слушају их док се играју;
- ❖ посматрају како простор и организација унутрашњег и спољног окружења подстичу или спутавају игру;
- ❖ идентификују типове и квалитет дечије игре, препознају стил и образац сваког детета, његове омиљене игре, интересовања и дружења;
- ❖ посматрају и документују шта се дешава током игре, и тумаче оно што се види и чује током игре;
- ❖ са породицом размењују информације о игри са децом (NCCA, 2009).

Кроз игру родитељ пружа детету могућност да схвати субкултуру одраслих, али не сме да заборави да деца имају своју субкултуру коју треба да поштује. Како наводи Дуран: „...игра као део дечије субкултуре носи поуке о начину одрастања и детињству, које није само подручје социјализације и учења од стране одраслих, већ аутономна социо-културна реалност са својом властитом традицијом, структуром и функцијама, у којој се деца јављају као самосвесни, активни субјекти“ (Дуран, 2003, према Стаменковић-Пантовић, 2012: стр.78).

2. Циљ истраживања

Циљ истраживања је да се утврде ставови родитеља о значају игре за развој детета, са посебним освртом на значај игре за морални развој и морално васпитање.

3. Задаци истраживања

На основу постављеног циља дефинисани су следећи задаци:

1. Прикупити опште податке о родитељима који се тичу пола, година старости, места боравка, занимања, образовног нивоа, броја деце у продици и узраста најстаријег детета.
2. Прикупити податке о карактеристикама игре најстаријег детета и понашању родитеља према детету.
3. Утврдити да ли постоје разлике између родитеља у сагледавању карактеристика игре детета у зависности од пола, старости, места становања, образовног нивоа, занимања, броја деце, узраста најстаријег детета.
4. Утврдити смер и јачину ставова родитеља према значају игре за развој детета, као и ставова родитеља о утицају игре на усвајање одређених моралних вредности код детета.
5. Утврдити да ли постоје разлике између ставова родитеља о значају игре за развој детета у зависности од пола, старости, места становања, образовног нивоа, занимања, броја деце у породици, узраста најстаријег детета.
6. Утврдити да ли постоје разлике у избору игровних средстава која могу да допринесу развоју моралног понашања по мишљењу родитеља.
7. Испитати повезаност између времена које дете проведе у игри, као и времена које родитељи проведу у игри са дететом и ставова родитеља о значају игре за развој детета.
8. Испитати повезаност између карактеристика игре детета и ставова родитеља о значају игре за развој детета.

4. Методологија истраживања

4.1. Узорак

Укупан узорак је чинило 125 родитеља деце узраста до 12 година (млађи школски узраст), док је коначном анализом обухваћено 123 испитаника. Просечан узраст испитаника је 34.39 година, обухваћена је популација од 22 до 49 године. У погледу пола, узорак је чинило 108 жена (87,8%) и 15 мушкараца (12,2%). У погледу места становања највише њих долази из великог града (41,8%), потом малог града (36,1%), док је мањи број из средњег града (15,6%), а најмање испитаника долази из

сеоских средина (6,6%). Када посматрамо варијаблу образовање, највише је оних са завршеним факултетом (60,7%), затим средњом (20,5%) и вишом/високом школом (18,9%), док није било оних са завршеном основном школом.

Табела 2 – Структура узорка

		N	%
Пол	Мушки	15	12,2%
	Женски	108	87,8 %
Године старости	Преко 35 година	73	62,4%
	Испод 35 година	44	37,6%
Место становања	Сеоско насеље	8	6,6%
	Мали град (до 20.000 становника)	44	36,1%
	Средњи град (од 20.000 до 100.000 становника)	19	15,6%
	Велики град (преко 100.000 становника)	51	41,8%
Образовање	Основна школа	/	/
	Средња школа	25	20,5%
	Висока/виша школа	23	18,9%
	Факултет	74	60,7%
Рад са децом	Да	47	39,8 %
	Не	71	60,2 %
Број деце	1	58	47,2%
	2	56	45,5%
	3	8	6,5%
	4	1	0,8%
Узраст најстаријег детета	До 4 године	48	39%
	Од 4 до 7 година	34	27,6%
	Преко 7 година	41	33,3%

Узорком су обухваћени родитељи различитих занимања. У узорку је био значајан број испитаника (39,8%) чије занимање подразумева рад са децом и ученицима

(професори, учитељи, васпитачи, педагози, дефектолози и логопеди). У узорку је скоро подједнак број родитеља са једним (47,2%), и са два детета (45,5%), док је знатно мање њих са троје или више деце. У погледу узраста најстаријег детета највише испитаника има најстарије дете у групи узраста до 4 године (39%), затим у групи преко 7 година (33,3%), док је најмање њих које имају најстарије дете у групи од 4 до 7 година (27,6%), што је приказано у Табели 2.

4.2. Време и место истраживања

Истраживање је спроведено током месеца августа 2019. године путем онлајн упитника прослеђеног родитељима на територији Републике Србије. Родитељи су замољени да попуне упитник и исти проследе другим родитељима који имају децу датог узраста.

4.3. Инструмент и поступак истраживања

За сврхе овог истраживања сачињен је упитник (Прилог). Упитник је прослеђен родитељима путем интернета, у форми онлајн упитника направљеног у *Google упитницима*. Питања из упитника могу се поделити у четири целине, намењене прикупљању података предвиђених задацима истраживања.

Прву целину чине основне информације о родитељима – пол, године старости, место становања, занимање, образовање, број деце и узраст најстаријег детета.

Другу целину чине питања подељена у две подске. Прва се односи на карактеристике игре најстаријег детета у породици, а друга на понашање родитеља према најстаријем детету. Питања из овог дела упитника преузета су из књиге *„Припремите дијете за школу: како осигурати да дијете успјешно започне школовање“* (Ликиерман, Мутер & Михалић-Хубак, 2007), језички прилагођена за потребе испитаника из Србије.

Трећа целина се састоји из више подске, којима се добијају подаци о ставовима родитеља према игри. Први део се односи на опште ставове родитеља према игри и значају игре за развој детета. Првих пет питања из ове подске преузето је из хрватског истраживања које је спровела Лидија Ерет (Ерет, 2013). Шесто питање је контролно, чиме се желела проверити пажња испитаника („Ако пажљиво читате обележите број 2“). Други део се односи на утврђивање ставова родитеља о значају игре за морални развој и морално понашање код детета путем утврђивања моралних

вредности које се могу развити кроз игру, док се трећи део односи на избор игровног средства које може да утиче на развој моралног понашања код детета.

Четврти, последњи део, садржи два питања. Намењен је утврђивању просечног времена које дете проведе у игри по мишљењу родитеља и времена које родитељи проведу у игри са децом током једног дана, код куће.

4.4. Варијабле

У истраживању смо издвојили следеће варијабле:

- пол испитаника,
- године старости,
- место становања,
- образовање,
- занимање,
- број деце,
- узраст најстаријег детета,
- време које дете проведе у игри током једног дана,
- време које родитељ проведе у игри са дететом током једног дана.

4.5. Статистичка обрада података

Подаци су обрађени у SPSS-програму (Statistical Package for the Social Sciences). Коришћене су мере дескриптивне статистике, једнофакторска униваријантна анализа варијансе (ANOVA) и линеарна корелација.

5. Резултати истраживања

Ради прегледности добијене резултате смо груписали у следеће области у складу са задацима истраживања:

- Карактеристике игре детета и понашање родитеља према детету.
- Разлике у одговорима родитеља о карактеристикама игре детета у односу на социодемографска обележја.
- Смер и јачина ставова родитеља о значају игре за развој детета.

- Смер и јачина ставова родитеља о утицају игре на усвајање одређених моралних вредности код детета.
- Разлике у ставовима родитеља у односу на социодемографска обележја.
- Избор игровних средстава које могу допринети развоју моралног понашања по мишљењу родитеља.
- Повезаност између времена које дете проведе у игри, као и времена које родитељи проведу у игри са дететом и ставова родитеља.
- Повезаност између карактеристика игре детета и ставова родитеља о значају игре за развој детета.

5.1. Карактеристике игре детета и понашање родитеља према детету

Карактеристике игре најстаријег детета родитељи су оцењивали на тростепеној скали (1 – „Увек“, 2 – „Понекад“, 3 – „Никад“) укључујући и опцију да је дете сувише мало за одређену активност. Подаци су приказани у Табели 3. Када посматрамо добијене резултате видимо да родитељи у највећем проценту наводе да њихово дете увек користи играчке на одговарајући начин (65,9%), да се укључује у игре маште или игре улога (54,9%), може самостално да одабере играчке/материјале (73,2%), да се концентрише на једну активност или игру неко одређено време (62,3%), започиње игру (52%), позајмљује играчке другој деци (50,4%), док у нешто мањем проценту наводе да њихова деца понекад испољавају дате карактеристике. Када посматрамо игру детета поред друге деце и да ли дете стрпљиво чека свој ред најчешће навођен одговор јесте да деца то чине понекад (52,5%; 63,1%), док када посматрамо карактеристике игре поред друге деце при чему се дете привремено укључује у разговор, мења играчке родитељи у подједнаком проценту одговарају са увек и понекад (45,9%; 45,9%). На питање да ли њихово дете улази у тучњаву/препирку током игре у највећем проценту родитељи наводе да се дете понекад понаша на тај начин (65,8%).

У Табели 3. приказане су аритметичке средине и стандардне девијације датих тврдњи о карактеристикама игре детета. Тврдње су претходно рекодирани (искључен је одговор да је дете сувише мало из анализе). Закључујемо да родитељи највише износе да њихово дете увек може самостално да одабере играчке/материјале ($AS=2,70$).

Табела 3 – Карактеристике игре најстаријег детета

	%				AS	SD
	1	2	3	Сувише је мало		
1. Да ли дете користи играчке на одговарајући начин (нпр. гради ли од коцака, моделује од пластелина)?	65,9	27,6	2,4	4,1	2,55	0,74
2. Да ли се дете укључује у игре маште или игре улога (нпр. ватрогасац који гаси ватру, мама која кува ручак)?	54,9	36,9	2,5	5,7	2,41	0,80
3. Може ли дете самостално да одабере играчке/материјале?	73,2	23,6	0,8	1,6	2,70	0,57
4. Може ли се дете концентрисати на једну активност или игру неко одређено време (барем 10-15 минута)?	62,3	35,2	0,8	1,6	2,58	0,60
5. Игра ли се дете поред друге деце (игра се само, али ради што и друга деце)?	39,3	52,5	6,6	1,6	2,30	0,66
6. Игра ли се дете поред друге деце при чему се привремено укључује у разговор, мења играчке?	45,9	45,9	4,9	3,3	2,34	0,73
7. Да ли дете започиње игру?	52	43,1	1,6	3,3	2,44	0,69
8. Позајмљује ли играчке другој деци?	50,4	42,3	2,4	4,9	2,38	0,76
9. Чека ли дете стрпљиво да дође на ред у игри?	26,2	63,1	4,1	6,6	2,09	0,75
10. Улази ли у тучњаву/препирку у игри са другом децом?	8,3	65,8	18,3	7,5	1,25	0,75

Понашање родитеља према детету процењивано је на основу одговора на пет питања. Родитељи износе да се играју са дететом кад год могу (76,4%), да знају шта њихово дете воли да ради/чине воли да се игра (96,7%), да неколико пута дневно причају са дететом шта је радило током дана/о игри и другим активностима (52,8%) и неколико пута дневно похвале дете за постигнути успех или нешто што је урадило/направило у игри (79,7%). Такође, они наводе да када дете изрази своје мишљење они некако то прокоментаришу како би дали до знања детету да га слушају (87%). На основу датих одговора може се закључити да је већина родитеља склона да користи ауторитативни васпитни стил који подразумева коришћење разговора,

објашњења и преговарања о свим питањима и потребама деце. Циљ ауторитативног стила је развој знатижеље, креативности, мотивације, среће и самосталности код детета.

5.2. Разлике у одговорима родитеља о карактеристикама игре детета у односу на социодемографска обележја

Да би смо утврдили разлике међу одговорима родитеља о карактеристикама игре најстаријег детета у односу на социодемографске варијабле користили смо једнофакторску униваријантну анализу варијансе. Пре самог поступка извршили смо рекодирање и груписање свих варијабли у једну која се односи на родитељско виђење карактеристика игре њиховог детета.

Табела 4 – Левенов тест хомогености варијансе субпопулација социодемографских варијабли у односу на карактеристике игре

	Р
Пол	0,168
Године сатрости	0,839
Место становања	0,170
Образовање	0,141
Рад са децом	0,414
Број деце	0,002
Узраст најстаријег детета	0,000

На почетку анализе варијансе тестирали смо хомогеност варијансе субпопулација социодемографских варијабли у погледу карактеристика игре детета. Левенов тест је показао да је варијанса нехомогена у погледу варијабли – број деце и узраст најстаријег детета, где смо одустали од даље анализе ($p < 0,05$). Резултати Левеновог тест приказни су у Табели 4.

Добијени резултати након анализе варијансе за остале социодемографске варијабле приказани су у Табели 5.

Табела 5 – Карактеристике игре у односу на социодемографске варијабле

	F	p
Пол	2,741	0,100
Године старости	0,492	0,485
Место становања	0,903	0,442
Образовање	0,010	0,990
Рад са децом	0,718	0,399

Анализом варијансе утврђено је да се субпопулације дефинисане категоријама социодемографских варијабли међусобно не разликују у односу на карактеристике игре детета ($p > 0,05$).

5.3. Смер и јачина ставова родитеља о значају игре за развој детета

Ставови родитеља о значају игре за развој детета процењени су помоћу девет питања/тврдњи. Одговоре на питања родитељи су давали на петеостепеној скали Ликтеровог типа (1 – „Уопште се не слажем“; 5 – „Сасвим се слажем“). Већина родитеља се апсолутно слаже са тврдњама да је дечија игра битан део одрастања (99,2%) и да ће од игре дете имати користи у даљем одрастању (92,7%). У складу са тим већина се уопште не слаже да игра чини дете незрелим (86,2%), да би деца требала да имају више обавеза, а мање да се играју (56,1%), и да игра спречава дете да добро расуђује (90,2%).

Посматрано у односу на аспекте дечијег развоја, родитељи се у највећем проценту сасвим слажу да је дечија игра значајна за моторички развој детета (95,1%), за развој друштвености (95,1%), за развој интелигенције и учења (93,5%), као и да је значајна за развој комуникације и стваралаштва код детета (94,3%). Расподела одговора дата је у Табели 6. као и аритметичке средине и стандардна девијација. Родитељи се највише слажу са првом тврдњом ($AS=4,99$), потом са тврдњама везаним за аспекте развоја детета – тврдње под бројем седам ($AS=4,95$), шест ($AS=4,94$), девет ($AS=4,94$), и осам ($AS=4,93$), и на крају са тврдњом два ($AS=4,92$). Док у погледу негативних ставова имамо највише изражену стандардну девијацију где се види неконзистентност међу одговорима. Родитељи се најмање слажу са петом тврдњом ($AS=1,17$), затим тврдњом под бројем три ($AS=1,37$), и на крају четвртом ($AS=1,74$).

Табела 6 – Ставови родитеља о значају игре

	%					AS	SD
	1	2	3	4	5		
1. Дечија игра је битан део одрастања				0,8	99,2	4,99	0,09
2. Од игре ће дете имати користи у даљем одрастању			0,8	6,5	92,7	4,92	0,30
3. Игра чини дете незрелим	86,2	4,9	1,6		7,3	1,37	1,07
4. Деца би требала да имају више обавеза него игре	56,1	21,1	17,1	4,1	1,6	1,74	0,99
5. Игра спречава дете да добро расуђује	90,2	5,7	2,4		1,6	1,17	0,62
6. Дечија игра је значајна за моторички развој детета			0,8	4,1	95,1	4,94	0,27
7. Дечија игра је значајна за развој друштвености детета				4,9	95,1	4,95	0,22
8. Дечија игра је значајна за развој интелигенције и учења код детета			0,8	5,7	93,5	4,93	0,29
9. Дечија игра је значајна за развој комуникације и стваралаштва код детета				5,7	94,3	4,94	0,23

5.4. Смер и јачина ставова родитеља о утицају игре на усвајање одређених моралних вредности код детета

Након исказивања општих ставова о значају игре за развој детета, родитељи су имали задатак да рангирају моралне вредности чијем усвајању значајан допринос даје игра. Све дате вредности у највећем проценту оцењене су позитивно, што се може видети у Табели 7.

Табела 7 – Ставови родитеља о значају игре на усвајање моралних вредности

	%					AS	SD
	1	2	3	4	5		
1. Поштовање		0,8	4,9	14,6	79,7	4,73	0,59
2. Сарадња				4,9	95,1	4,95	0,22
3. Одговорност		0,8	4,9	17,1	77,2	4,71	0,60
4. Самоконтрола		0,8	3,3	16,3	79,7	4,75	0,55
5. Пријатељство			3,3	6,5	90,2	4,87	0,42
6. Самосталност		1,6	4,9	12,2	81,3	4,73	0,63

Међутим, посматрано у односу на јачину става најпозитивније је оцењено да се кроз игру развија сарадња (AS=4,95) и пријатељство (AS=4,87), потом самоконтрола (AS=4,75), поштовање (AS=4,73), самосталност (AS=4,73) и одговорност (AS =4,71).

Посматрајући одговор на отворено питање, којим се желело сазнати које вредности родитељи наводе као значајне да се развију кроз игру, закључује се да се родитељи слажу са вредностима из Табеле 7. Посебно позитивно родитељи оцењују пријатељство. Поред ових, родитељи наводе и моштво других вредности. Сматрају да игра треба да развије креативност и машту, да је значајно да се путем игре деца науче стрпљењу, као и дељењу са другима. Такође, путем игре дете треба да се научи комуникацији, сналажљивости, да развија емпатију и тимски дух. Сматрају да је игра значајна за развој моторике, а навођени су и други аспекти развоја. Навођене су и вредности: поштење, логичко расуђивање, учење, разумевање, толеранција, равноправност, упорност, несебичност, затим слобода духа, уживање, развој пажње и многе друге.

5.5. Разлике у ставовима родитеља у односу на социодемографска обележја

Наредна анализа подељена је у две целине на основу две подскеле ставова. Прво ћемо приказати добијене резултате анализе варијансе у односу на опште ставове, затим у односу на ставове о моралности.

Општи ставови о игри рекодирани су и груписани. На почетку, као и у претходној анализи варијансе, тестирали смо хомогеност варијансе субпопулација социодемографских варијабли у погледу општих ставова родитеља.

Табела 8 – Левенов тест хомогености варијансе субпопулација социодемографских варијабли у односу на опште ставове о значају игре

	Р
Пол	0,713
Године старости	0,162
Место становања	0,034
Образовање	0,014
Рад са децом	0,021
Број деце	0,519
Узраст најстаријег детета	0,001

Левенов тест је показао да је варијанса нехомогена у погледу варијабли – место становања, образовање, рад са децом и узраст најстаријег детета, где се одустало од даље анализе ($p < 0,05$). Резултати теста приказани су у Табели 8.

Након примене анализе варијансе за варијабле пол, године старости и број деце утврђено је да се субпопулације дефинисане категоријама датих варијабли међусобно не разликују у односу на опште ставове родитеља о значају игре ($p > 0,05$), што можемо видети у Табели 9.

Табела 9 – Ставови родитеља о значају игре у односу на социодемографске варијабле

	F	p
Пол	0,913	0,341
Године старости	0,144	0,705
Број деце	0,731	0,535

Као и у претходним поступцима рекодирани смо и груписали добијене податке везане за ставове родитеља о значају игре на усвајање моралних вредности.

Табела 10 – Левенов тест хомогености варијансе субпопулација социодемографских варијабли у односу на ставове родитеља о значају игре на усвајање моралних вредности

	p
Пол	0,642
Године старости	0,850
Место становања	0,535
Образовање	0,001
Рад са децом	0,059
Број деце	0,003
Узрасна група најстаријег детета	0,017

Левенов тест је показао да је варијанса нехомогена у погледу варијабли – образовање, број деце и узраст најстаријег детета, где се одустало од даље анализе ($p < 0,05$). Добијени нивои значајности приказани су у Табели 10.

Резултати анализе варијансе су приказани у Табели 11.

Табела 11 – Ставови родитеља о значају игре на усвајање моралних вредности у односу на социодемографске варијабле

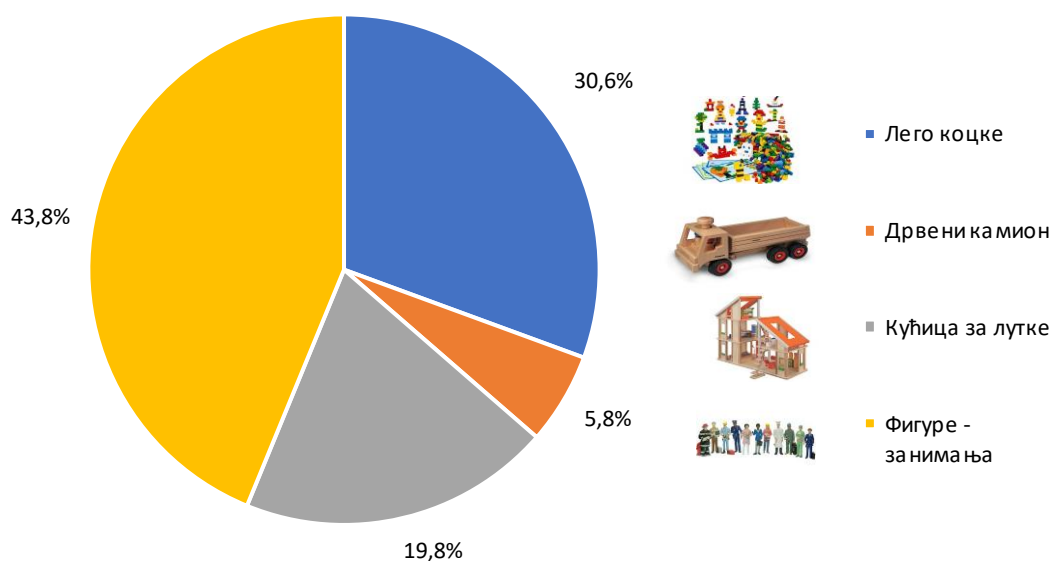
	F	p
Пол	0,048	0,826
Године старости	0,005	0,943
Место становања	0,306	0,821
Рад са децом	0,723	0,397

Показало се да се субпопулације дефинисаних варијабли – пол, године старости, место становање и занимање међусобно не разликују у односу на ставове о значају игре на усвајање моралних вредности ($p > 0,05$).

5.6. Избор игровних средстава које могу допринети развоју моралног понашања по мишљењу родитеља

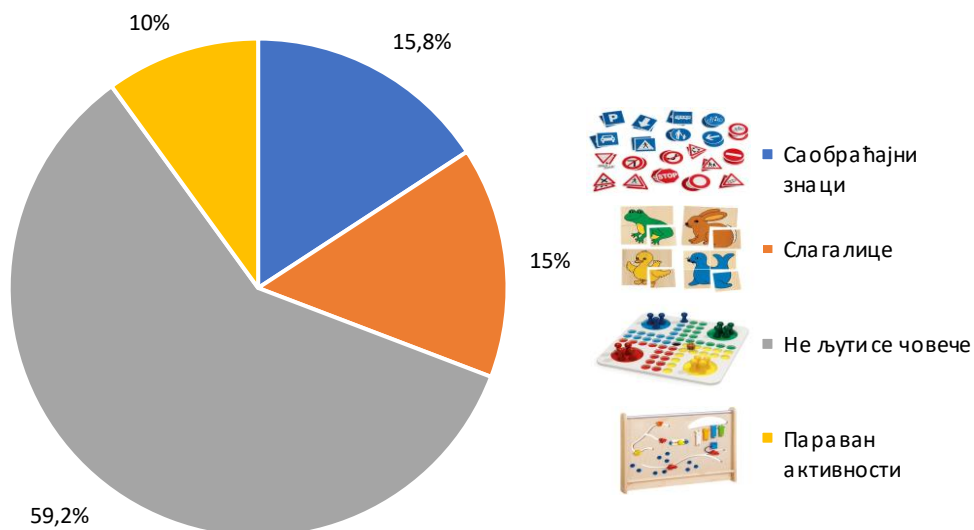
Када посматрамо родитељски избор игровних средстава која подстичу дете да се понашаају у складу са одређеном морално постављеном тврдњом, видимо сличне изборе.

Тврдња „Бићу добар дечак/девојчица, јер се то очекује од мене“ највише асоцира родитеље да изаберу игровно средство „фигуре - занимања“, затим следе „лего коцке“, „кућица за лутке“, а на последњем месту је „дрвени камион“, што можемо видети на Графикону 1.

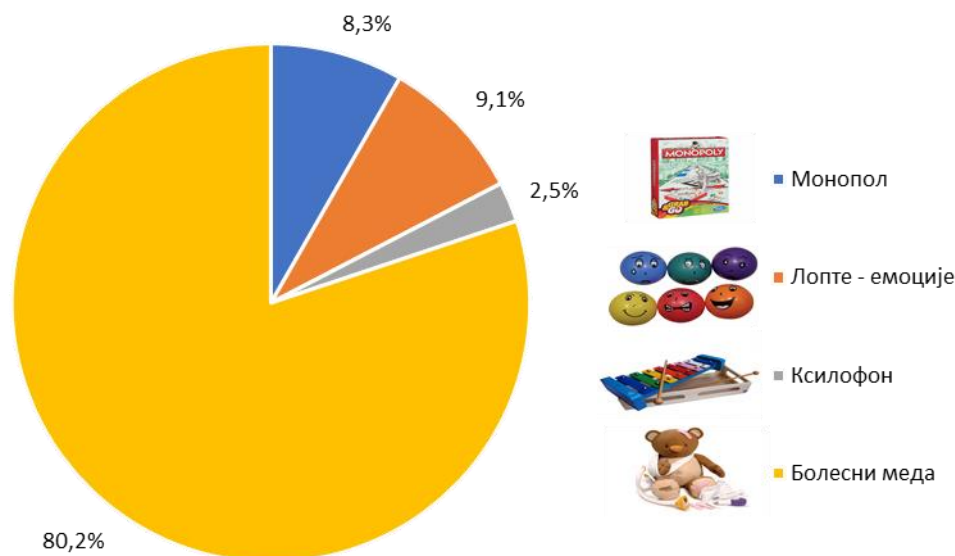
Графикон 1 – Родитељски избор игровног средства на основу тврдње „Бићу добар дечак/девојчица, јер се то очекује од мене“

У највећем проценту родитељи бирају игровно средство „не љути се човече“ као одговор на тврдњу „Поштоваћу правила, јер она ће ме довести до циља“. Остатак избора видимо на Графикону 2.

Графикон 2 – Родитељски избор игровног средства на основу тврдње „Поштоваћу правила, јер она ће ме довести до циља“

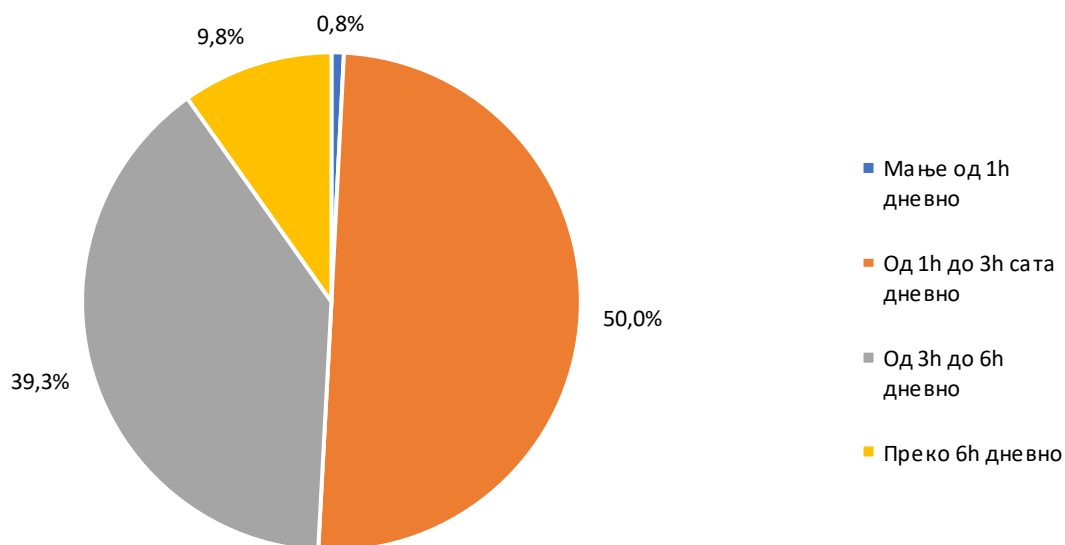
Тврдња „Помоћи ћу другима, јер тако помажем себи“ чак у 80% наводи родитеље да изаберу игровно средство „болесни меда“. Док су „монопол“, „лопте – емоције“ и „ксилофон“ избор за који се родитељи у мањем броју одлучују. Родитељски избор можемо видети у Графикону 3.

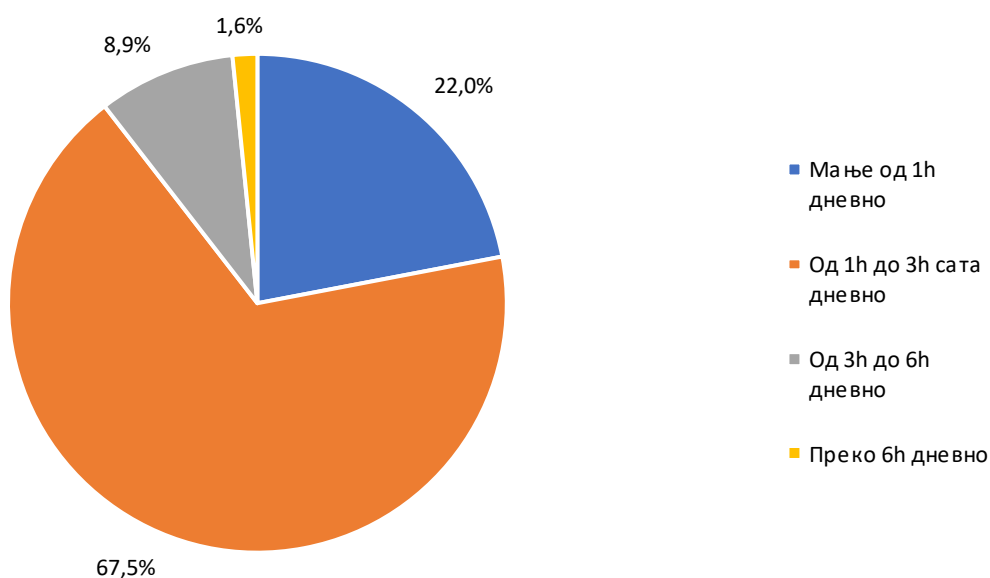
Графикон 3 – Родитељски избор игровног средства на основу тврдње „Помоћи ћу другима, јер тако помажем себи“

5.7. Повезаност између времена које дете проведе у игри, као и времена које родитељи проведу у игри са дететом и ставова родитеља

Када посматрамо време које дете проведе у игри током једног дана код куће и време које родитељи проведу у игри са дететом видимо да у оба случаја родитељи у највећем проценту износе да је то период од 1h до 3h дневно (50%, 67,5%). Родитељи у нешто мањем проценту износе да је време које дете проведе у игри период од 3h до 6h (39,3%), док је преиод мање од 1h други најчешће давани одговор у односу на питање колико они времена проводе са дететом у игри (22%), али у знатно мањем проценту него од периода од 1h до 3h. Анализа података у односу на време проведено у игри приказана је у Графикону 4 и Графикону 5.

Графикон 4 – Време које дете проводи у игри

Графикон 5 – Време које родитељи проведу у игри са дететом

Анализом варијансе испитивали смо повезаност између времена које дете проведе у игри и времена које родитељи проведу у игри са дететом у односу на ставове о значају игре за дечији развој. У Табели 12 и Табели 13 приказани су добијени резултати. Левенов тест је показао да је варијанса нехомогена у погледу варијабле

време које родитељи проведу у игри, где смо одустали од даље анализе ($p < 0,05$). Показало се да се субпопулације варијабле време које дете проведе у игри међусобно не разликују у односу на ставове о значају игре за дечији развој ($p > 0,05$).

Табела 12 – Левенов тест хомогености варијансе субпопулација варијабли време проведено у игри у односу на опште ставове родитеља о значају игре

	p
Време које дете проведе у игри	0,252
Време које родитељи проведу у игри са дететом	0,001

Табела 13 – Ставови родитеља о значају игре у односу на време које дете проведе у игри

	F	p
Време које дете проведе у игри	0,253	0,859

Када посматрамо добијене резултате показало се да се субпопулације варијабле време које дете проведе у игри, као и варијабле време које родитељ проведе у игри са дететом међусобно не разликују у односу на ставове о значају игре на усвајање моралних вредности ($p > 0,05$).

Табела 14 – Левенов тест хомогености варијансе субпопулација варијабли време проведено у игри у односу на ставове родитеља о значају игре на усвајање моралних вредност

	p
Време које дете проведе у игри	0,594
Време које родитељи проведу у игри са дететом	0,095

Пре ове анализа, као и код претходних поступка урађен је Левенов тест који је показао да је варијанса хомогена и да се даља анализа варијансе може применити ($p > 0,05$). Резултати су приказани у Табели 14 и Табели 16.

Табела 15 – Ставови родитеља о значају игре на усвајање моралних вредности у односу на време проведено у игри

	F	p
Време које дете проведе у игри	0,118	0,950
Време које родитељи проведу у игри са дететом	0.707	0,550

5.8. Повезаност између карактеристика игре детета и ставова родитеља

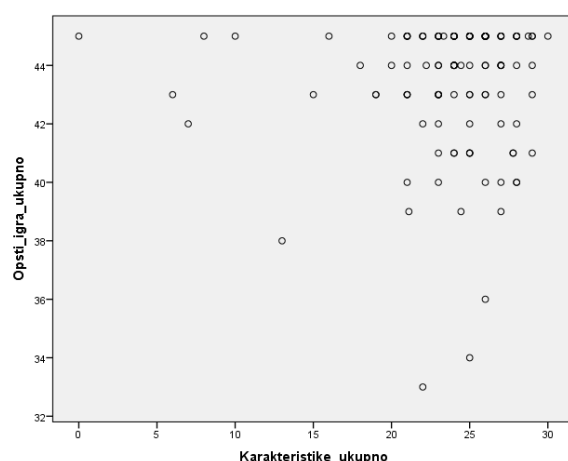
Пирсоновом корелацијом испитивана је повезаност између тога како родитељи виде карактеристике игре и њихових ставова о значају игре за развој детета. У Табели 16 дати су резултати Пирсонове корелације.

Табела 16 – Пирсонова корелација између карактеристика игре и ставова о значају игре

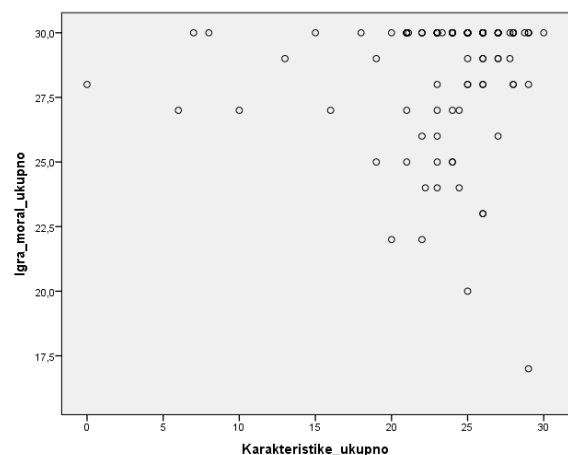
	r	p
Карактеристике игре детета и ставови о значају игре	0,013	0,886
Карактеристике игре детета и ставови о значају игре за усвајање моралних вредности	0,082	0,369

Из добијених резултата види се да је коефицијент повезаности низак за обе корелације. Закључујемо да не постоји повезаност између карактеристика игре детета и родитељских ставова о значају игре за развој детета ($r=0,013$). Такође, закључујемо да не постоји повезаност ни између карактеристика игре и ставова о значају игре за усвајање одређених моралних вредности ($r=0,082$). Добијени нивои значајности за обе корелације нису статистички значајни ($p > 0,05$).

На Графикону 6 и Графикону 7 дати су дијаграми распршења, где се такође може видети да не постоји повезаност између датих варијабли.

Графикон 6 – Дијаграм распришења – карактеристике игре и ставови о значају игре

Графикон 7 – Дијаграм распришења – карактеристике игре и ставови о значају игре за развој моралних вредности

6. Дискусија

На основу резултата у погледу карактеристика игре детета закључујемо да родитељи у највећој мери износе да дете може самостално да одабере играчке/материјале, да се концентрише на једну активност или игру неко одређено време и да користи играчке на одговарајући начин. Такође, родитељи наводе да се дете укључује у игре маште или игре улога, започиње игру, позајмљује играчке другој деци. У знатно мањем броју наводе да њихова деца понекад испољавају дате карактеристике. Када посматрамо игру детета поред друге деце, и да ли стрпљиво дете чека свој ред најчешће навођен одговор јесте да деца то чине понекад, док када посматрамо карактеристике игре поред друге деце при чему се дете привремено укључује у

разговор, мења играчке у подједнаком проценту родитељи одговарају са увек и понекад. На питање да ли њихово дете улази у тучњава/препирку током игре у највећем броју родитељи наводе да се дете понекад понаша на тај начин.

На основу добијених одговора родитеља о њиховом понашању према детету током игре можемо закључити да је већина родитеља склона да користи ауторитативни васпитни стил. Родитељи износе да се играју са дететом кад год могу, знају шта њихово дете воли да ради/чине воли да се игра, неколико пута дневно причају са дететом шта је радило током дана/о игри и другим активностима и неколико пута дневно похвале дете за потигнути успех или нешто што је урадило/направило у игри. Такође, они наводе да када дете изрази своје мишљење они некако то прокоментаришу како би дали до знања детету да га слушају.

Родитељи су показали позитивне ставове у погледу значаја игре за развој детета. Они се апсолутно слажу са тврдњама да је дечија игра битан део одрастања и да ће од игре дете имати користи у даљем одрастању. Када посматрамо аспекте дечијег развоја, они позитивно вреднују све аспекте дечијег развоја. Сматрају да је дечија игра значајна за моторички развој детета, за развој друштвености, за развој интелигенције и учења код деца, као и да је значајна за развој комуникације и стваралаштва код детета. Родитељи се уопште не слажу са тим да игра чини дете незрелим, да би деца требала имати више обавеза него игре, и да игра спречава дете да добро расуђује. Резултати из поменутог истраживање Лидије Ерет су у складу са нашим. Родитељи позитивно оцењују утицај дечије игре на развој детета и сматрају да је игра право детета, подржавајући тако игру као важан део детињства и одрастања (Ерет, 2013).

У погледу моралних вредности које се могу развити путем игре родитељи сматрају да се кроз игру најпре може развити сарадња и пријатељство, потом самоконтрола, поштовање, самосталност и одговорност. Такође, они додају да игра треба да развије креативност и машту, да је значајно да се деца науче стрпљењу, као и дељењу са другима. Дете током игре треба да се научи комуникацији, сналажљивости, да развија емпатију и тимски дух. Сматрају да је игра значајна за развој моторике, а навођени су и други аспекти развоја. Истраживање спроведено у Осјеку, на 116 родитеља деце предшколског узраста бавило се испитивањем ставова родитеља о кључним компетенцијама важним за будући успех. Показало се како највише родитеља, њих 56,0% подстиче децу да увек помажу другима, док 49,1% родитеља тврди да се њихова деца увек играју с другом децом, њих 41,4% тврди да њихово дете често игра

друштвене игре. Иницијативност родитељи развијају код деце тако што често подржавају дететове идеје, и увек подржавају интересе детета (Векић-Кљаић, 2016).

У истраживању смо анализом варијансе добили да не постоји разлика међу категоријама социодемографских варијабли која би утицала на родитељско опажање карактеристика игре детета. Такође, анализа варијансе показала је да не постоји разлика међу категоријама социодемографских варијабли у односу на родитељске ставове о значају игре за развој детета и ставове о значају игре за усвајање одређених моралних вредности.

Квалитативна студија спроведена на 13 мајки које су доживеле међугенерациско сиромаштво показује како мајке сматрају да је игра значајна за развој детета и примећују да њихово учешће у игри са дететом доводи до развоја детета, међутим оне такође сматрају да није њихова улога да се играју са дететом (Smith et al., 2015). Ова студија даје импликације да се слично истраживање спроведе код нас, где би се поред коришћених социодемографских варијабли уврстио и материјални статус родитеља, да би се испитао његов утицај на ставове родитеља према игри. Такође, било би корисно правити разлику у истраживању односу на пол детета. Социолошко истраживање спроведено у Москви, на 1936 родитеља, показало је разлику у избору игровних средстава са обзиром на пол детета. Дечаци радије бирају рачунарске игре, конструкторске игре и ратне игре, док девојчице више воле друштвене игре, игре у породици и игре занимања. Дато истраживање је добило и да је узраст детета кључан за заједничку игру родитеља и детета, наиме у доби од 5-7. година, структура игре се мења и деца постају независнија од одраслих (Sobkin & Skobeltsina, 2012).

Ако посматрамо родитељски избор игровних средстава које утичу на развој моралног понашања показало се да се родитељи најчешће одлучују за игровна средства:

- ❖ „фигуре – занимања“;
- ❖ „не љути се човече“;
- ❖ „болесни меда“.

Истраживање спроведено у Тузли на 120 испитаника које су чинили родитељи и испитаници запослени у предшколским установама добили су резултате у складу са нашим. Родитељи су показали позитивне ставове о значају игре на развој писања, учења и цртања у предшколској доби. Док налази истраживања према проценту заступљености указују да игре које се најчешће користе у процесу учења и поучавања са децом до 3. године јесу лутке и легу коцке, а са децом од 3. до 6. година то су бојанке, скице, цртежи и сл. Такође, дато истраживање је показало да најчешће игре у

традицији породичног васпитања јесу игре улога људи из окужења (Омеровић и сар., 2015). Још једно истраживање које се бавило разликом између ставова родитеља и васпитача показало је да и једни и други виде игру као нешто забавно, док васпитачи истичу и значај игре за когнитивни и друштвени развој. Родитељи су као и у нашем истраживању изнели да се играју са децом, док и једни и други наводе да промовишу игру пружањем разноврсног материјала. Међутим, родитељи не подржавају то да њихова деца већи део времена у предшколском периоду проведу у игри. Пронађено је да су омиљене игровне активности деце биле игра на отвореном, драмска игра, блокови и уметничке активности (Rothlein & Brett, 1987).

Када посматрамо просечно време које дете проведе у игри током једног дана код куће и време које родитељи проведу у игри са дететом добли смо да, у оба случаја, родитељи у највећем проценту износе да је то период од 1h до 3h дневно. Даљом анализом нисмо пронашли разлику између периода времена које дете проведе у игри, као ни периода времена које родитељи проведу у игри заједно са дететом у односу на ставове родитеља о значају игре. Већ поменуто, истраживање спроведено на 350 родитеља где се процењивало свакодневно заједничко време за игру оцењивано на скали од четири ступња – уопште не, углавном не, углавном да, и у потпуности да, показало је да само 22,6% родитеља деце предшколског узраста има свакодневно времена за заједничку игру са својом децом, док за заједничку игру углавном има времена 58,9% родитеља (Ненадић-Билан, 2014).

Није утврђена повезаност између карактеристика игре детета коју процењују родитељи и њихових ставова о значају игре за развој детета.

7. Ограничења

Приликом тумачења добијених резултата треба узети у обзир састав узорка у којем су већина били испитаници женског пола, као и да је према варијабли занимање највише било оних који у својој професији раде са децом. Истраживање које се бавило разликом између ставова родитеља и васпитача према игри и спортским активностима деце од рођења до четврте године, добило је да на 20, од укупно 36 честица упитника ставови родитеља и васпитача се статистички значајно разликују. Аутори ово објашњавају тиме што васпитачи поседују више теоријског и практичног знања у свим сегментима дечијег развоја, па тако и у погледу моторичког развоја (Ивековић, 2017). Треба имати у виду да одређене варијабле нису мериле прецизне границе међу групама

(нпр. узраст детета), као и то да су питања била усмерена према једном детету, и то најстаријем што се у будућим истраживањима може решити на другачији начин.

Прликом тумачења одређених закључака треба водити рачуна да се у овом раду радило о ставовима родитеља, тј. о њиховом погледу на игру детета.

Добијени резултати путем анализе варијансе морају се узети са резервом, иако није утврђена статистички значајна разлика међу категоријама социодемографских варијабли у односу на карактеристике игре детета и ставове детета мора се имати у виду да је на дате резултате можда утицала недовољна величина узорка или тест значајности није био довољно јак.

8. Препоруке за праксу

У свом раду Гинсбург наводи препоруке које педијатри треба да дају родитељима у погледу доприноса игре дечијем развоју. Сматрамо да педијатри, али и сви запослени који раде са децом треба да имају у виду дате препоруке и да их преносе родитељима кад год су у могућности. Неке од препорука су следеће:

- ❖ Треба промовисати слободну игру као здраву, и као битан део детињства. Треба препоручити да сва деца имају довољно времена за креативност и размишљање.
- ❖ Нагласити да, иако родитељи морају надгледати игру ради сигурности, ипак велики део игре треба да води дете, него да буде управљано од стране одраслог.
- ❖ Требају нагласити предности активне игре и одвраћати родитеље од прекомерне употребе пасивне забаве (нпр. телевизије и рачунара).
- ❖ Нагласити да су активности детета током игре проверен начин стварања здравог тела.
- ❖ Треба нагласити предности „правих играчки“, попут блокова и лутки, са којима деца развијају машту у потпуности, пре него пасивних играчака које захтевају ограниченост маштања.
- ❖ Требају навести како се родитељи, који проводе непланирано спонтано време са својом децом и који се играју са својом децом, показују као пуни подршке, негујући и продуктивни.

- ❖ Могу подржати родитеље да организују игру у групама почев од раног предшколског узраста већ од 2,5 до 3 године, када се много деце креће од паралелне игре до кооперативне игре у процесу социјализације.
- ❖ Могу се едуковати о одговарајућим ресурсима у својој заједници који подстичу игру и здрав развој деце и ове информације делити са родитељима (Ginsburg, 2007).

Никако не треба заборавити да свака игра треба да буде инклузивна игра.

Кључни принципи инклузивне игре су:

- ✓ Равноправност не значи третирање свих на исти начин већ се ради о прилагођавањима која омогућују свој деци да учествују;
- ✓ Свако дете је јединствено. Важно је издвојити време за упознавање сваког детета, припремити се за њега и упознавање његових потреба и знати у ком правцу се крећете;
- ✓ Треба дати времена детету да одговори, истражује и игра се;
- ✓ Став – „ја то могу учинити“ је веома важан – увек се треба фокусирати на то што дете може и разумети могућности сваког детета;
- ✓ Треба ефикасно управљати ризиком и не дозволити да он утиче на игру;
- ✓ Треба слушати, разговарати, планирати и консултовати се са родитељима;
- ✓ Тамо где је то могуће, лечење и терапеутске интервенције треба спроводити путем игре (SENSE, 2015).

Питања којима смо се бавили у овом раду и друга питања везана за игру од значаја су за развој друштвене подршке игри. Разматрајући питање дечије игре у Србији и зељама које су показале добру праксу у погледу дечије игре у образовној политици (Уједињеног Краљевство и Република Ирска), Митранић закључује: „...једини начин да у потпуности сагледамо изазове на путу и превазиђемо и да игру подржимо јесте да се над игром и њеним положајем замислимо, да покренемо игру као друштвено питање и да се упустимо у њу као друштвено збивање – свесно преузимајући одговорност, наоружани заједничком, договореном визијом, спремни да будемо прилагодљиви, да слушамо и подржимо једни друге, и, што је најважније, да се играмо заједно“ (Митринић, 2016: 422 стр.).

9. Закључак

Игра има велики утицај за развој детета. Тај утицај уочавају и родитељи што се показало у спроведеном истраживању где се види позитивност ставова о игри. Значајна је за све аспекте развоја, а посебно доприноси богаству развоја моралних вредности и моралног понашања, што родитељи изузетно цене. Тек када се разуме допринос игре развоју детета онда се може радити на стварању адекватног окружења за игру. То је задатак не само родитеља, већ целог друштва. Игра треба да допринесе најбољем развоју детета, да искористи све његове потенцијале, и да буде у складу са његовим личним карактеристикама, интересовањима и могућностима. Родитељ треба да обезбеди сигурно и стимулативно окружење за игру. Они треба да усмеравају, подржавају и пружају подршку свом детету током игре. Правилно изабране игровне активности у адекватном окружењу наводе дете да изражава своја интересовања, креативност, слободу и напредује ка вишем ступњу развоја. Путем игре, која доноси задовољство детету, могу се уз подстицај родитеља развити све оне кључне вештине потребне за функционисање у одређеном друштву.

Литература

1. Coplan, R. J., Rubin, K. H., & Findlay, L. C. (2006). Social and nonsocial play. *Play from birth to twelve: Contexts, perspectives, and meanings*, 2, 75-86.
2. Eccles, J. S. (1999). The development of children ages 6 to 14. *Future of children*, 9(2), 30-44.
3. Fleming, J. S. (2006). *Piaget, Kohlberg, Gilligan, and others on moral development*. Преузето са сајта: <http://swppr.com/Textbook/Ch%207%20Morality.pdf>, приступљено 2019. године.
4. Ginsburg, K. R. (2007). The importance of play in promoting healthy child development and maintaining strong parent-child bonds. *Pediatrics*, 119(1), 182-191.
5. Kaur, S. (2015). Moral values in education. *IOSR Journal Of Humanities And Social Science*, 20(3), 21-26.
6. Ma, H. K. (2013). The moral development of the child: an integrated model. *Frontiers in public health*, 1, 57.
7. *Making play inclusive – a toolkit for play settings* (2015). Преузето са сајта: <https://www.sense.org.uk/get-support/information-and-advice/support-for-children/play-toolkits/>, приступљено 2019. године.
8. Mathieson, K., & Banerjee, R. (2011). Peer play, emotion understanding, and socio-moral explanation: The role of gender. *British Journal of Developmental Psychology*, 29(2), 188-196.
9. Parmar, P., Harkness, S., & Super, C. M. (2004). Asian and Euro-American parents' ethnotheories of play and learning: Effects on preschool children's home routines and school behaviour. *International Journal of Behavioral Development*, 28(2), 97-104.
10. *Promoting moral development through play during early childhood* (2007). Преузето са сајта: https://www.acauthorities.org/sites/aca/files/countrydoc/Promoting%20Moral%20Development%20through%20play%20during%20early%20childhood_1.pdf, приступљено 2019. године.
11. Rothlein, L., & Brett, A. (1987). Children's, teachers' and parents' perceptions of play. *Early Childhood Research Quarterly*, 2(1), 45-53.
12. Schneider, E., & Rosenblum, S. (2014). Development, reliability, and validity of the My Child's Play (MCP) questionnaire. *American Journal of Occupational Therapy*, 68(3), 277-285.

13. Smith, P. K., & Pellegrini, A. (2008). Learning through play. *Encyclopedia on early childhood development*, 24(8), 61.
14. Smith, R. L., Stagnitti, K., Lewis, A. J., & Pépin, G. (2015). The views of parents who experience intergenerational poverty on parenting and play: A qualitative analysis. *Child: care, health and development*, 41(6), 873-881.
15. Sobkin, V. S., & Skobeltsina, K. N. (2012). Play Activity of Preschool Children: Joint Play with Parents, Game Preferences and Favorite Toys. *Журнал Сибирского федерального университета. Серия: Гуманитарные науки*, 5(11), 1602-1616.
16. Venkatesan, S., & Yashodharakumar, G. Y. (2017). Parent opinions and attitudes on toys for children with or without developmental disabilities. *The International Journal of Indian Psychology*, 4(4), 6-20.
17. Векић-Кљаић, В. (2016). Ставови родитеља предшколске дјеце о кључним компетенцијама важнима за будући успјех дјетета. *Школски вјесник: часопис за педагошку теорију и праксу*, 65(3), 379-401.
18. Веселиновић, З., & Синдик, Ј. (2009). Неке карактеристике доживљајних аспекта појмова «добар», «лош» и «зао» код предшколске дјеце. *Методички обзори: часопис за одгојно-образовну теорију и праксу*, 4(7-8), 73-93.
19. Гранат, М. (2017). *Утјецај родитељских стилова на одгој дјеце* (Завршни рад, Свеучилиште Јосипа Јурја Штросмајера у Осиеку. Филозофски факултет. Одсек за педагогију.).
20. Деглин, М. (2016). *Стилови родитељства и њихов утјецај на развој дјетета* (Завршни рад, Свеучилиште у Загребу. Учитељски факултет.).
21. Дошен, М., Михаљевић, А., (2018). Значај игре и креативности као развојних аспеката у дјеце предшколске доби. У: А. Вишњић – Јевтић (ур.) *Заједно растемо – редефинисање праксе и теорије предшколског одгоја* (стр. 61- 66). Чаковец: Учитељски факултет Свеучилишта у Загребу, Дечији вртић „Цврчак“ Чаковец.
22. Ерет, Л. (2013). Улога родитеља у важности и утјецају игре тијеком одрастања. У: А. Višnjić Jevtić, В. Petrović-Sočo (Ur.) *Play and playing in early childhood*. Conference book european scientific and profesional conference Омер. (str. 192-199). Zagreb, Croatia, 8 – 11 5. 2013.
23. Загорац, И. (2006). Игра као цјеложивотна активност. *Методички огледи: часопис за филозофију одгоја*, 13(1), 69-80.
24. Збодуља, С. (2014). *Утјецај родитељских стилова одгоја на понашање дјетета* (Завршни рад, Свеучилиште у Загребу. Медицински факултет.)

25. Ивековић, И. (2017). Разлике у ставовима одгојитеља и родитеља о игри и тјелесним активностима дјече од 0. до 4. године. *Школски вјесник: часопис за педагогијску теорију и праксу*, 66(2), 270-286.
26. Јукић, Р. (2013). Моралне вриједности као основа одгоја. *Нова присутност: часопис за интелектуална и духовна питања*, 11(3), 401-416.
27. Каменов, Е. (1997). *Методика*. Нови Сад: Одсек за педагогију Филозофског факултета у Новом Саду.
28. *Конвенција о правима дјетета*. Преузето са сајта: <https://www.unicef.org/serbia/media/3186/file/Konvencija%20o%20pravima%20deteta.pdf>, приступљено 2019. године.
29. Копас-Вукашиновић, Е. (2006). Улога игре у развоју деце предшколског и млађег школског узраста. *Зборник Института за педагошка истраживања*, 38(1), 174-189.
30. Ликиерман, Х., Мутер, В., & Михалић-Хубак, А. (2007). *Припремите дијете за школу: како осигурати да дијете успјешно започне школовање*. Остварење.
31. Матејић-Ђуричић, З. (2010). *Увод у развојну психологију*. Београд: Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.
32. Махмутовић, А. (2013). Значај игре у социјализацији дјече предшколског узраста. *Методички обзори: часопис за одгојно-образовну теорију и праксу*, 8(18), 21-33.
33. Минић, В. Л., & Јовановић, М. М. (2015). Потреба, значај и садржаји моралног васпитања у малађим разредима основне школе. *Зборник радова Учитељског факултета Призрен-Лепосавић*, (9), 37-50.
34. Миочиновић, Љ. (2004). *Морални развој: усвајање друштвених норми или развој моралног расуђивања*. Београд: Институт за педагошка истраживања.
35. Митранић, Н. (2016). Смернице за друштвену подршку дечјој игри. *Настава и васпитање*, 65(2), 411-425.
36. Мосцарда, Н. (2015). *Игра дјече предшколске доби* (Завршни рад, Свеучилиште у Пули. Факултет образовних знаности).
37. Ненадић-Билан, Д. (2014). Родитељи и дјеца у игри. *Школски вјесник: часопис за педагогијску теорију и праксу*, 63(1-2), 107-117.
38. Омеровић, М., Чирић, Н., Алиспахић, Ф., Тулумовић-Калајац, М., & Туфекчић, Н. (2015). Значај и улога игре и слободног времена у развоју дјече предшколског узраста. *Унапређење квалитета живота дјече и младих*, 61.
39. Петровић, М. (2011). *Морални развој дјече* (Завршни рад, Свеучилиште Јосипа Јурја Штросмајера у Осијеку. Филозофски факултет. Катедра за психологију).

40. *Правим путем: оквир за програм рада са децом раног узраста*. Преузето са сајта: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2016/02/Pravim-putem-Okvir-za-program-rada-sa-decom-ranog-uzrasta_final.pdf, приступљено 2019. године.
41. Радуловић, Д. (2006). Савремене концепције моралног развоја од значаја за превенцију малолетничке деликвенције. *Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања (ИКСИ)*, 25(1-2), 7-28.
42. Рот, Н. (2010). *Основи социјалне психологије*. Београд: Завод за уџбенике.
43. Савић, Ј., Нешић, В., Марковић, З., & Видановић, С. (2013). Склоност ка одређеном типу игре у детињству и мотив за постигнућем. У: Б. Димитријевић (ур.) *Развој и ментално здравље* (стр. 61 -71). Ниш: Издавачки центар, Универзитет у Нишу.
44. Стаменковић-Пантовић, И. М. (2012). Игровне активности деце у вртићу као елемент дечје културе. *Синтезе-часопис за педагошке науке, књижевност и културу*, 1(1), 75-88.
45. Ђурко, Б., & Крагић, И. (2009). Игра-пут к мултидимензионираном мишљењу. На трагу филозофије за дјецу. *Филозофска истраживања*, 29(2), 303-310.
46. Хас, Л. (2016). *Ставови родитеља и укљученост одгојитеља у дечју игру са сврхом потицања социоемоционалног развоја* (Завршни рад, Свеучилиште у Задру. Одсек за педагогију.).
47. Шоштарко, Ј. (2016). *Утјецај родитељског одгоја на развој дјетета* (Завршни рад, Свеучилиште у Загребу. Учитељски факултет.).

Прилог

Упитник за родитеље

Пред Вама се налази упитник намењен родитељима деце узраста до 12 година. Подаци које нам пружите биће коришћени искључиво у истраживачке сврхе. Молимо Вас да пажљиво прочитате питања и искрено одговорите на њих. Нема тачних и нетачних одговора. За попуњавање упитника је потребно око 10-15 минута. Упитник је анониман.

Хвала Вам на издвојеном времену!

Пол:

- 1) Мушки
- 2) Женски

Колико имате година?

Место из кога долазите:

- 1) Сеоско насеље
- 2) Мали град (до 20.000 становника)
- 3) Средњи град (од 20.000 до 100.000 становника)
- 4) Велики град (преко 100.000 становника)

Које је Ваше образовање?

- 1) Основна школа
- 2) Средња школа
- 3) Висока/виша школа
- 4) Факултет

Ваше занимање?

Колико имате деце?

- 1) 1
- 2) 2
- 3) 3
- 4) Више, колико _____

Узраст Вашег најстаријег детета:

- 1) До 4 године
- 2) Од 4 до 7 година
- 3) Преко 7 година

Тврдње које следе односе се на карактеристике игре Вашег најстаријег детета. На све тврдње одговорите најбоље што можете чак иако нисте сигурни, или Вам се чини да је нека тврдња необична.

Молимо Вас да означите меру која најбоље описује понашање детета у игри.

	Увек	Понекад	Никад	Дете је сувише мало за ово
1. Да ли дете користи играчке на одговарајући начин (нпр. гради ли од коцака, моделује од пластелина)?				
2. Да ли се дете укључује у игре маште или игре улога (нпр. ватрогасац који гаси ватру, мама која кува ручак)?				
3. Може ли дете самостално да одабере играчке/материјале?				
4. Може ли се дете концентрисати на једну активност или игру неко одређено време (барем 10-15 минута)?				
5. Игра ли се дете поред друге деце (игра се само, али ради што и друга деце)?				
6. Игра ли се дете поред друге деце при чему се привремено укључује у разговор, мења играчке?				
7. Да ли дете започиње игру?				
8. Позајмљује ли играчке другој деци?				
9. Чека ли дете стрпљиво да дође на ред у игри?				
10. Улазили у тучњаву/препирку у игри са другом децом?				

У наредном делу упитника означите одговор који најприближније описује Ваше понашање према најстаријем детету.

1. Да ли се играте са дететом?

- 1) Да, кад год могу
- 2) Не
- 3) Понекад
- 4) Сувише је мало

2. Знате ли шта Ваше дете највише воли да ради/чине воли да се игра?

- 1) Да
- 2) Не
- 3) Нисам сигуран/на
- 4) Сувише је мало

3. Да ли причате са дететом о томе шта је радило током дана/о игри и другим активностима?

- 1) Неколико пута дневно
- 2) Једном дневно
- 3) Понекад
- 4) Ретко
- 5) Сувише је мало

4. Колико често похвалите дете за постигнути успех или нешто што је урадило/направило у игри?

- 1) Неколико пута дневно
- 2) Једном дневно
- 3) Понекад
- 4) Ретко
- 5) Сувише је мало

5. Када дете изрази властито мишљење, ви обично:

- 1) Кажете: "Престани се правити паметан"
- 2) Кажете: "Децу треба видети, али не и слушати"
- 3) Не кажете ништа
- 4) Некако то прокоментариште да бисте дали до знања детету да га слушате
- 5) Сувише је мало

Означите у којој мери се слажете са следећим тврдњама:

1. Дечија игра је битан део одрастања

Уопште се не слажем 1 2 3 4 5 Сасвим се слажем

2. Од игре ће дете имати користи у даљем одрастању

Уопште се не слажем 1 2 3 4 5 Сасвим се слажем

3. Игра чини дете незрелим

Уопште се не слажем 1 2 3 4 5 Сасвим се слажем

4. Деца би требала имати више обавеза него игре

Уопште се не слажем 1 2 3 4 5 Сасвим се слажем

5. Игра спречава дете да добро расуђује

Уопште се не слажем 1 2 3 4 5 Сасвим се слажем

6. Ако пажљиво читате обележите број 2

Уопште се не слажем 1 2 3 4 5 Сасвим се слажем

7. Дечија игра је значајна за моторички развој детета

Уопште се не слажем 1 2 3 4 5 Сасвим се слажем

8. Дечија игра је значајна за развој друштвености детета

Уопште се не слажем 1 2 3 4 5 Сасвим се слажем

9. Дечија игра је значајна за развој интелигенције и учења код детета

Уопште се не слажем 1 2 3 4 5 Сасвим се слажем

10. Дечија игра је значајна за развој комуникације и стваралаштва код детета

Уопште се не слажем 1 2 3 4 5 Сасвим се слажем

У наредном делу упитника следе питања о доприносу игре усвајању одређених животних вредности.

Означите у којој мери се слажете са датим тврдњама.

Кроз игру моје дете учи животне вредности и вештине као што су:

1. Поштовање

Уопште се не слажем	1	2	3	4	5	Сасвим се слажем
---------------------	---	---	---	---	---	------------------

2. Сарадња

Уопште се не слажем	1	2	3	4	5	Сасвим се слажем
---------------------	---	---	---	---	---	------------------

3. Одговорност

Уопште се не слажем	1	2	3	4	5	Сасвим се слажем
---------------------	---	---	---	---	---	------------------

4. Самоконтрола

Уопште се не слажем	1	2	3	4	5	Сасвим се слажем
---------------------	---	---	---	---	---	------------------

5. Пријатељство

Уопште се не слажем	1	2	3	4	5	Сасвим се слажем
---------------------	---	---	---	---	---	------------------

6. Самосталност

Уопште се не слажем	1	2	3	4	5	Сасвим се слажем
---------------------	---	---	---	---	---	------------------

Које вредности сматрате да је најбитније да Ваше дете усвоји током игре:

За које од следећих играчака бисте рекли да највише подстиче дете да се понаша у складу са изјавом:

„Бићу добар дечак/девојчица, јер се то очекује од мене“

1. Лего коцке

2. Дрвени камион

3. Кућица за лутке

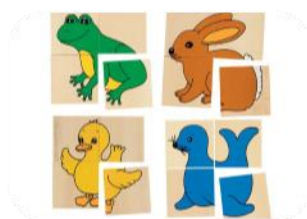

4. Фигуре -
занимања

„Поштоваћу правила, јер она ће ме довести до циља“

1. Саобраћајни
знаци

2. Слагалице

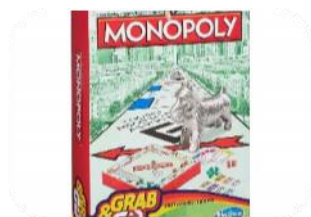

3. Не љути се
човече

4. Параван
активности

„Помоћи ћу другима, јер тако помажем себи“

1. Монопол

2. Лопте - емоције

3. Ксилофон

4. Болесни меда

Број сати које по Вашем мишљењу Ваше дете/деца проведу у игри код куће у току једног дана:

- 1) Мање од 1h дневно
- 2) Од 1h до 3h дневно
- 3) Од 3h до 6h дневно
- 4) Више од 6h дневно

Број сати које Ви проведете у игри са дететом/децом код куће у току једног дана:

- 1) Мање од 1h дневно
- 2) Од 1h до 3h дневно
- 3) Од 3h до 6h дневно
- 4) Више од 6h дневно

Хвала Вам!

*Напомена: фотографије играчака су преузете са сајтова: www.idadidacta.hr,
www.dexy.co.rs